

ПРОБЛЕМА ПОЛІСЕМІЇ У ТЕРМІНОЛОГІЇ МАШИНОБУДУВАННЯ.

О.А. Литвинко

Сумський національний аграрний університет, м. Суми

У більшості сучасних мов найчисленнішою і найрухливішою частиною словникового складу є термінологічна лексика, постійний розвиток та збагачування якої є необхідною умовою і прямим наслідком прогресу в тих галузях діяльності людини, з якими ця термінологія пов'язана. Важливе місце посідає науково-технічна термінологія, що об'єктивується стрімким розвитком нових виробничих та суспільних реалій. Швидке зростання обсягу спеціальної інформації в різних галузях науки і техніки неминуче пов'язане з кількісним зростанням і якісним удосконалюванням термінології.

Питання сутності терміна і термінології належить до актуальних проблем лінгвістики. На сучасному етапі вчені приділяють особливу увагу систематизації терміносистем окремих галузей і вивченню різних аспектів їх утворення та функціонування у системі мови. Розроблені окремі питання галузевих термінологій: юридичної термінології – І.М. Гумовська [1], економічної – В.Л. Іщенко [2], З.Б. Куделько [3], комп'ютерних технологій – Ю.Г. Макаренко, І.В. Матковська [4], філософської – О.І. Новоставська [5]. У названих працях з'ясовані лінгвістичні критерії ідентифікації термінів, вони відмежовані від нетермінологічних мовних одиниць, висвітленні і лексико-структурні аспекти відповідної термінологічної лексики. Дослідження природи терміна як особливого типу слова збагачує і розширює розуміння когнітивного аспекту тезаурусу [6, с.249].

Актуальність даної роботи зумовлена відсутністю спеціальних ґрунтовних досліджень англійської термінологічної підсистеми машинобудування.

Метою цієї роботи є вивчення проблеми полісемії у зазначеній термінологічній підсистемі.

Об'єктом дослідження є термінологічна підсистема машинобудування сучасної англійської мови.

Предметом даної роботи є феномен полісемії в англійській термінологічній підсистемі машинобудування.

Матеріалом дослідження слугував корпус термінологічної лексики обсягом 5000 лексичних одиниць, відібраних методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел (тлумачних словників термінів машинобудування; перекладних словників термінів машинобудування), з рекламних проспектів фірм-виробників продукції машинобудування та з періодичних видань у галузі машинобудування. Загальний обсяг опрацьованого матеріалу – близько 9500 сторінок тексту.

Багатозначні, полісемічні лексичні одиниці складають значну частину англійського словника. Під полісемією розуміють наявність у однієї і тієї ж лексичної одиниці кількох пов'язаних між собою значень, що зазвичай виникають як результат видозміни і розвитку первісного значення даної лексичної одиниці [7, с.48].

У лінгвістиці існує думка про те, що багатозначність слів мови не є випадковою. З одного боку, необхідність обмеженого об'єму лексики пов'язана з якісними особливостями фізіологічного механізму людського мозку (пам'яті), а з іншого боку – з природою людської мови як засобу пізнання, відображення розмаїття явищ навколишнього світу.

Багатозначність великої кількості слів вважається лінгвістичною універсалією [8, с.307]. Деякі вчені не заперечують позитивної ролі полісемії, зокрема, О.Л. Пумпянський зазначає, що саме багатозначність мовних форм сприяє економії мовних зусиль, оскільки дозволяє застосовувати у процесі комунікації обмежену кількість мовних засобів для позначення необмеженої кількості понять. На думку науковця, полісемія є основою удосконалення мови [9, с.83].

Лексичні одиниці термінологічної підсистеми машинобудування значною мірою відповідають основним вимогам, що висуваються до термінів. Проте зазначимо, що термінологія зазначеної підсистеми не позбавлена полісемічних відношень, які визнаються небажаними для термінологічної лексики.

виникають, як правило, у результаті розвитку первісного значення даної термінологічної одиниці.

З роками полісемічність терміна розвивається не тільки на рівні цієї терміносистеми, але й на рівні галузевих термінологічних підсистем [10, с.20]. Іноді можна спостерігати контекстну полісемію [11, с.104].

Існування полісемії у наукових і технічних термінологічних підсистемах визнається небажаним для терміноодиниць.

Слід зазначити, що більшість науковців надає першочергового значення моносемії термінів [7, с.129]. Вочевидь, реалізація принципу „однепоняття – один знак” забезпечує точність переданої інформації, дозволяє швидко знайти термінологічний еквівалент у мові, що значно полегшує комунікацію у сферах науки і техніки.

Незважаючи на очевидні переваги однозначних термінів, полісемія наявна майже у всіх сучасних термінологічних підсистемах. Термінологічна підсистема машинобудування не є виключенням. Серед ключових термінів зазначеної галузі превалюють полісемічні.

Головною причиною виникнення полісемії вважають асиметричність знака і значення. Довільність зв'язку між планом вираження і планом змісту передбачає вільне варіювання одного з них [12, с.136]. У своєму дослідженні ми виходимо із положення про асиметрію мовного знака, тобто визнаємо, що форма знака переважно консервативна, а зміст знака, навпаки, динамічний. Іншою причиною багатозначно стівважають обмеженість словникового матеріалу, з огляду на те, що у мові бракує кореневих словотвірних засобів, щоб кожне наукове поняття номінувалося окремим терміном [12, с.136].

Слово, зазвичай, виникає з певним значенням, яке називається первинним [13, с.195]. Первинне значення є прямим, оскільки прямо називає позначуваний референт. Багатозначність слова розвивається шляхом перенесення назви з одного предмета на інший. Нове значення лексичної одиниці у такому випадку є переносним та мотивованим.

Джерелом полісемії термінів може виступати феномен метонімії [13, с.196]. Усі тлумачення метонімії об'єднуються тим, що метонімія є одним із типів семантичних змін і являє собою перенос імені предмета чия вища на основі реальних (інколи уявних) зв'язків між відповідними предметами.

Метонімічне перенесення у термінологічній підсистемі машинобудування відбувається наступними шляхами:

1. Перенесення назви машини, пристрою, інструмента на працівника, що їх використовує. Наприклад:

- borer „свердлувальний верстат” – borer „свердляр”;
- caster „ливарна машина” – caster „ливар”;

2. Перенесенням назви цілого на частину. Наприклад:

- body „корпус” – body „корпусна деталь”;
- compensator „компенсатор” – compensator „елементкомпенсації”;

3. Перенесенням назви частини на ціле. Наприклад:

- foot „ніжка” – foot „опорна поверхня”;
- bender „згинальний інструмент” – bender „згинальна машина”;

4. Перенесенням загальної назви технічного процесу на його складові. Наприклад:

- attribution „визначення функцій (напр. робота)” – attribution „визначення об’єкта функції”;
- commutation „зміна з’єднань в електричних ланцюгах” – commutation „перехід струму від одного вентиля до наступного у випрямлячах”.

Доцільно зазначити, що полісемантичність терміноодиниць найбільш розвинута у кореневих слів і менш розповсюджена у складних лексичних утвореннях. Така тенденція простежується і у термінологічній підсистемі машинобудування. Зі збільшенням компонентів, що входять до складу терміноодиниці, вірогідність виникнення полісемії зменшується,

Проведений аналіз полісемічних одиниць англійської термінологічної підсистеми машинобудування свідчить про їх поширеність у зазначеній підсистемі, незважаючи на те, що полісемія є небажаною для термінологічних підсистем, виходячи з вимог, що висуваються до „ідеальних” терміноодиниць. Нами було виявлено, що при наявності полісемії термінів у дослідженій термінологічній підсистемі правильному їх розумінню може допомогти контекст.

У перспективі убачається вивчення антонімічних відношень в англійській термінологічній підсистемі машинобудування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гумовська І.М. Англійська юридична термінологія у текстах з економіки // Іноземна філологія. – Львів, 1999. – №111 – 211 с.

2. Іщенко В.Л. Англійський багатокомпонентний економічний термін: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04/ Одеський нац. ун-т ім. І.І.Мечникова. – Одеса, 2002. – 18с.
3. Куделько З.Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості: Автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04 / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2003. – 19 с.
4. Макаренко Ю.Г., Матковська І.В. До проблеми перекладу неологізмів галузі Інтернет та комп'ютерних технологій // Філологічні трактати: Зб. наук.ст. – Суми: Видавництво СумДУ, 2012. - №4 – С. 68-71.
5. Новоставська О.І. Філософська термінологія: специфіка, класифікація, еволюція // Філологічні трактати: Зб. наук.ст. – Суми: Видавництво СумДУ, 2013. - №5 – С. 52-61.
6. Швачко С.О. Термінологізація і детермінологізація слів міри і ваги // Філологічні студії. – Луцьк, 2004. - №2 – С. 248-252.
7. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология. Вопросы теории. – М.: Наука, 1989 – 243 с.
8. Томусяк І.М. Семантика багатозначних слів сучасної англійської мови // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур.: Матеріали II міжвузівської конференції молодих учених. – Донецьк: ДонУ, 2004. – С. 307-309.
9. Пумпянский А.Л. Причина разных взглядов на языковую многозначность // Морфемика и аффиксальная комбинаторика языка. – Калинин: Изд-во КГУ, 1982. – С. 80-87.
10. Белогуб А.Л. К вопросу о многозначности терминологической лексики (на материале немецкого языка) // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції „Другі Каразінські читання: Два століття Харківської лінгвістичної школи” – Харків: Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – 2003. – С. 20-21.
11. Скороходько Е.Ф. Термінологічний профіль наукового тексту // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2008. - №805 – С. 100-105.
12. Чуєшкова О.В. Аналітична номінація в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект): Дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01 / Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 189 с.

13. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства – К.: Академія, 2002 – 367 с.

REFERENCES

1. Gumovska I.M. English Legal Terminology in Texts of Economy // Inozemna Filologiya. – Lviv, 1999. – №111 – 211 p.
2. Ishchenko V.L. English Multicomponent Economic Term: the thesis abstract of PhD in philology: 10.02.04/ Odessa National I.I.Mechnikov University. – Odessa, 2002. – 18p.
3. Kudelko Z.B. English Terminological System of Market Relations: Syntagmatic and Paradigmatic Features: the thesis abstract of PhD in philology: 10.02.04 / Lviv National University named after Ivan Franko. – Lviv, 2003. – 19 p.
4. Makarenko Y.G, Matkovska I.V. The Problem of Translation of Neologisms of Internet and Computer Technology // Filologichni Traktati: academic journal – Sumy: Vidavniststvo SumDU, 2012. - №4 – P. 68-71.
5. Novostavska O.I. Philosophical Terminology: Specificity, Classification, Evolution // Filologichni Traktati: academic journal – Sumy: Vidavniststvo SumDU, 2013. - №5 – P. 52-61.
6. Shvachko S.O. Terminologization and Determinologization of Words of Measure and Weight // Filologichni Studiyi. – Lutsk, 2004. - №2 – P. 248-252.
7. Superanskaya A.V, Podolskaya N.V., Vasil'eva N.V. General Terminology. Issues of Theory. – M.: Nauka, 1989 – 243 p.
8. Tomusyak I.M. Semantics of Polysemantic Words of Modern English // Current Problems and Prospects of Studies of Romance and Germanic Languages and Literatures.: Materials of II Interuniversity Conference of Young Scientists. – Donetsk: DonU, 2004. – P. 307-309.
9. Pumpyanskiy A.L. The Reason for the Different Views on the Linguistic Polysemy // Morphemics and Affixal Combinatorics of Language. – Kalinin: Izdatelstvo KGU, 1982. – P. 80-87.
10. Belohub A.L. On the Question of Polysemy of Terminological Units (on the Material of German) // Materials of Ukrainian Scientific Conference „ Drugi Karazinski Chitannya: Dva Stolittya Harkivskoyi Lingvistichnoyi Shkoly ” –

Kharkiv: Kharkiv National University named after V.N. Karazin. – 2003. – P. 20-21.

11. Skorohodko E.F. Terminology Profile of Scientific Text // Visnik of Kharkiv National University named after V.N. Karazin. – Kharkiv, 2008. - №805 – P. 100-105.

12. Chuyeshkova O.V. Analytical Nominations in Economic Terminology (Structural and Typological Aspect): dissertation of PhD in philology: 10.02.01 / Kharkiv National University named after V.N. Karazin. – Kharkiv, 2002. – 189 p.

13. Kochergan M.P. Introduction to Linguistics – K.:Akademiya, 2002 – 367 p.